

Borisav Stanković
NEČISTA KRV

Borisav Stanković
NEČISTA KRV

Beograd, 2023.

I

Više se znalo i pričalo o njenim čukundedima i pramdedama nego o njima samim: o ocu joj, materi, pa čak i o njoj – Sofki.

Njihova je kuća bila stara. Izgleda, da od kada je varoš počela postajati, da je i ta njihova kuća već tada bila tu. Cela rodbina iz nje je proizišla. Od uvek same bi vladike, prilikom velikih praznika, posle službe, prvo kod njih dolazili na čestitanje, pa tek onda išli u druge kuće, takođestare i čuvene. U crkvi imali su svoj sto, a na groblju svoje grobove. Grobovi sve od mramora a jednako, i danju i noću sa zapaljenim kandilima.

Ne zna se koji je od predaka baš samu kuću podigao, ali se znalo da su od vajkada bili tako bogati. I tek za hadži-Trifuna, od koga se oni počeli i hadžijama zvati, znalo se da je on prvi imao smelosti da, posle svoga hadžiluka, sve to bogatstvo, koje do tada ležalo skriveno i nagomilano po podrumima, ambarima i štalama, iznese, rasporedi i uzdigne, da bi mogao „svet da gleda“.

Sazidao je kapiju na svod i jaku kao grad. Gornji sprat kuće podigao, okrečio ga i išarao

rezbarijama. Sobe je raskošno iskitio najskupocenijim čili mima, i starim i skupim slikama iz Peći, Svetе

Gore i Rila; po rafovima poredao srebrne sahane i zlatne zarfove. Dole, do kapije, utvrdio binjiš od mramora, sa koga je uzjahivao na svoje čuvene konje. A on uvek, kako se pamtilo, i leti i zimi, ogrnut bio čurkom, sa silavom, pištoljima i jataganima i u teškim jakim

čizmama do kolena. Od tada Turčin, zaptija, nije smeо pored kuće proći, još manje da zastane. Cele noći ispred kapije morao je da gori fenjer i po tri i četiri noćna stražara da dremaju, jer je on, taj Sofkin pramded, hadži Trifun, trgujući po najvećim gradovima i mešajući se sa najviđenijim ljudima, mogao, usled toga poznanstva a najviše zbog svoga bogatstva, ne samo zaptije, kajmakame, nego i same paše da menja i u „surgun“ da šalje. Za svaki narodni posao, bilo za kakvu novu školu i crkvu, ili za kakav manastir koji je trebalo podići, opraviti; ili, još gore iopasnije, ako bi trebalo krvnika, nasilnika smeniti, znalo se da se za to mora k njemu doći. I tadabi se gore, u onoj nameštenoj sobi, videlo kako prvi ljudi iz varoši celu noć presede dogovarajući se, a naponak uvek njemu ostavljaju da to izvrši, kako on hoće i nađe za dobro. On bi to brzo izvršivao. Mitom, čime se najviše i uspevalo, a ako ni to ne, onda čak i kuršumom, i to od čovekatuđe vere, kakvog Arnautina, kačaka. Ali zato je onda moralо zlatno kandilo njihove kuće pred raspećem u crkvi jednako da gori, a onaj sto, odmah do vlađičinog, samo njihov da je, i niko semnjih ne sme u nj da uđe i odstoji službu. Sirotinji i ljudima po zatvorima, za vreme Usksrsa, Božića ili slave, tri dana moralо se slati jelo i piće.

Bio je strog i prek. Trepet ne samo za kuću nego i za celu porodicu. Čivčijama, slugama sačivluka iz Rataja i vodeničarima sa vodenica u Sobini, on je bio sve i sva.

Čak je neke, pričalo se, i ubijao. Za sve vreme dok bi on putovao po Turskoj, po trgovini, a obično bi se celog

leta tamo bavio – on bi se ovamo po rodbini jednako pominjao i njime se zastrašivalo. Osobito udovice, čiji sinovi tek što nastali, pa mesto da preduzmu i počnu voditi brigu o kući, da zamene oca, domaćina, a oni počeli trošiti i rasipati – osobito su one te svojesinove jednako njime, „batom svojim“, kako su ga svi u rodbini zvali, zastrašivale i pretile im:

– Hajde, hajde, znaš ti, doći će on. Juče sam bila tamo i rekoše mi: tek što se nije vratio s puta. Ineću ja više da drhtim i da strepim pred njim zbog tebe; neću više da lažem i da te krijem. Neću i ne mogu da, kad odem do njega, a on da se na mene iskolačuje: „Šta ti, mori, kriješ onoga tvoga?... Zar ja ne znam i ne čujem šta on radi, gde se lunja i koliko troši. Glavu ču mu kao vrapcu otkinuti. Ni ti ni on niti iko od vas na oči da mi ne izadete“. I, eto, zato neću i ne mogu date krijem, da posle on mene tako grdi. I sve ču da mu kažem, čim dođe, viđećeš ti! – završile su.

I to je pomagalo, zastrašivalo, jer znalo se šta čeka toga. I zaista, čim bi on došao s puta, odmah bi se cela rodbina sticala: žene, tetke, strine. Muževi kao da nisu smeli prvoga dana preda nj, aznali su da će on, šta bi za njih imao, preko tih njihovih žena poručiti im i narediti.

Svaka bi odlazila gore, na gornji sprat, i na onaj dok-sat, gde bi on obično sedeо. Ponizno, sa strahom, ne smejući od veličine – jer takav im je veliki i strašan izgledao – ni da ga pogledaju, pozdravljale bi ga: – Dođe li, bato? – Dođoh, – kratko, sa dosadom, čulo bi se kako on odgovara. A već kad bi koju naročito po imenu pozvao gore k sebi, ona bi premirala. Znalo se da on nikoju, kad po imenu zove, ne zove za kakvo dobro. Sigurno muž njen nešto skrivio. Ili novac, što je uzajmio od njega za radnju, nije vratio; ili nije ga ni uložio u radnju, već ga slagao i za nešto drugo potrošio. Ali, i pored

sve te njegove strogosti, opet i najsirotija i najjudaljenija u rodbini nije bila zaboravljena, jer je svakoj donosio sa tih putovanja kakav poklon i svaku mačime obradovao.

Mnogo nije govorio nikada. Ali što bi rekao, to je bilo rečeno. I tada se pamtile i upotrebljavale njegove reči i izreke. „Eh, tako je to i to, što rekao pokojni hadži Trifun“. I kada ne bi bio na putu, on bi jednako sedeo kod kuće: leti gore na dokšatu, – a zimi dole, u onoj velikoj, širokojsobi. Ceo bi dan tamo samo sedeо, pušio, pio kafu i naređivao.

Ali pored svega, što je uvek moralo da bude kako bi on hteo, ipak sa sinom, jedincem, nikako nije mogao da izide na kraj. Kćeri je već udao i udomio, kako je on hteo. Ali sa sinom, koji mu se rodio dockan, kada je on već bio ostareo, kada se već niko nije ni nadao da će imati dece a još manje sina, naslednika – on je da-kle bio poslednje dete, „istrišće“ – kada je ovaj odra-stao, nikako sa njime nije mogao da se slaže. On, sin, kao u inat, nikako nije hteo da mu ide po volji. Ako zna zašto? – mislio je starac. Da li što već, onako star, nije više mogao ići po trgovini, te, valjda, ne donoseći i ne zarađujući više, nema onaj ugled kao pre; ili, a to je naj-više jedilo starca, sigurno je bilo koga koji je na to sina protiv njega potpomagao, jačao. Sigurno je to bila ona, mati, jer zna on da, dok nije sina rodila, ona se živa nije čula. Istina, ni tada, sa sinom, nije smelada mu se na očigled protivi, ne izvrši što bi joj naredio, ali, osećao je on, kako je ipak ona nekakodrukčija. Izgleda kao da, dosadivši joj se naposletku taj večiti strah, trepet od nje-ga, manula ga i ostavila, da i dalje naređuje, zapoveda i grdi sluge i čivčije, a ona se sva okrenula sinu i jednako njega samo pazi. Sa sinom je izlazila i išla po rodbini, kod kćeri, i onda, svi skupa, išli bi po čivlucima, slava-ma, saborima i po ostaloj rodbini. I sve, i sestre i mati,

utrkvale se koja će što više da mu ugodi. Što god bi uradio, učinio, za njih je bilo sveto. Nisu mogle zamisliti da bi on mogao, ili što bi i učinio, da je to nešto ružno i nevaljalo. A starac, više ljubomoran, a i videći kako sin, zbog tih njinih ulagivanja oko njega, biva sve više nežan nego što treba, jednako se na sina durio. Nije mogao da ga gleda, kako je govorio. A da i njega kao i druge bije, nije mogao, jer ga je i on mnogo voleo. Istina, to nikada nije kazao, čak, kada bi se ovaj i razboleo, starac nije hteo da siđe da ga vidi, ali ipak da i na njega, kao na ostale, sluge i čivčije, digne ruku – to nije mogao. A još kada je sin počeo jednako samo sa Turcima i begovima da se druži, s njima da pije, pa čak i u njihove hareme da odlazi i sa njihovim devojkama i bulama da ašikuje, starac se počeo obezumljivati:

Ako mu je do toga – besneo je – zna i za to hadži Trifun. I on je nekada bio mlad. Ali onda, eto mu čivluci i u njima seljanke, čivčike. A što u Turkinje, u neveru? Jer kod njih, bula, pošto početiri njih samo jednog muža imaju, to im je vrela i meka krv. Piju one čoveka! I zato objašnjavao je starac i on sam, sin mu, takav je, bled, suv i tanak; više žensko no muško. I zato on ne može ni da ga gleda, niti će ga pogledati!

A kada bi, i posle tolikih grdnja i psovki, čuo kako je opet sa nekim begovima negde načinio kakav lom i čudo, i u zoru kući došao on tada ne bi zvao njega, sina, već nju, mater.

– Ču li za onoga?

Ona, ma da je čula za to, ipak bi se činila nevešta

– Šta?

Kako šta? planuo bi starac i već bi počeo izuvati cipele kojima će je gađati – kako ništa nisičula? Gde si? Živiš li? Kako ništa? Zar ja što ne silazim dole, pa misliš ništa ne čujem i ne vidiš?

– Koje doba beše jutros kada on dođe? A?

– Ama koje doba – iščuđavala bi se ona uporno. – Dete rano dode, leže, i eno ga još spava. On već ne bi mogao da izdrži. Cipelom ili čibukom bacio bi se za njom:

– Ajd’, bar i tebe da ne gledam! – I od jeda zavaljivao bi se na jastuk. Ne toliko tada ljut i besan na njega, sina, koliko na nju, na tu njenu tobоž toliku ljubav prema njemu, te zato, što ga bajagi toliko voli, jednako laže za nj i ovoliko ga uporno brani, kao da ga samo ona voli, kao da jesamo njen sin, i samo mu ona dobro želi.

A zna kada je noćas došao. Čuo ga je. Samo je jedan put lupnuo alkom, a ona, mati, odmah iz kuće istrčala, sigurno nije nikako ni spavala, čekajući ga. Čak nije dala momku, koji je kao uveknaoružan iza kapije spavao, da kapiju otvori, već odbijajući ga od kapije, rekla:

– Nemoj ti. Ti kada otvaraš, mnogo lupaš, i probudiš onoga tamo gore, staroga.

A međutim on, stari, zna da nije zbog toga što njega žali, da bi se on tom lupom probudio, uz nemirio, rasterao mu se san; nego zbog toga da ne bi čuo kako njen sin u zoru, i u nedobadolazi.

I večito u toj kao svađi, grdnji i neslaganju sa sinom, tako starac i umro. Čak, kao u inat njima, anajviše svojoj ženi, kada se razboleo, nije hteo da kaže, da se potuži, već jednako ležao gore, nadoksnut od kuće, i samo opštio sa slugama, te ga tako jednog dana tamo zatekli i mrtvog.

I od tad, od smrti hadži-Trifunove, u njihovoj kući znalo se samo za onaj život, izobilan, uvučen i pun raskoši, sa lepim ženama i raskošnim odelima, a još raskošnijim jelima i slatkisima. Jedna furundžinica, koja bi samo za njihovu kuću pekla, mogla je od njih da se izdržava, toliko se mesilo i peklo. I nikad se iz njihove

kuće nije čula, kao iz ostalog komšiluka, svađa, boj, ili piska dece. Čak se niko nije mogao pohvaliti da je mogao čuti da se kod njih kakva ružna reč izgovorila glasno. I što je bivalo svađe, nesuglasice pa i smrtnih slučajeva, sve se to svršavalo u tišini.

Jednako se gledalo da se živi što tiše, lepše i u što većem izobilju: da su sobe jednako okićene i što toplige, ututkani je, nameštene; da po kući, po dvorištu šušte meke ženske haline; da se viđaju lica bela, nežna, očuvana i negovana. Oko kuće jednako se dokupljivali susedni placevi iambarevi. Štale, što su bile isprva odmah do kuće, sve su se dalje iza kuće pomicale u krajeve, da se prilikom donošenja hrane, žita, ne bi remetio kućni mir i raskoš. A oko kuće se opet baštajednako proširivala, punila najlepšim i najboljim drvećem: šamdudima, trešnjama i višnjama, i raznovrsnim kalemljenim skupocenim ružama, a osobito niskim jabukama do zemlje sa nežnim plodovima, koje su samo po nekoliko zrnatogodišnje rađale.

Ženske su imale samo da se što lepše nose, kite, i da znaju što više stranih jela da gotove, i što teže, zappletenije vezove da vezu. Ali opet, ipak da im je jedino glavno da što više svoju lepotu isnagu neguju, da su što belje, što strasnije. I cilj života da im je taj: koja će od njih, jednako negujući se i ulepšavajući, moći svojom silnom lepotom sve ostale ženske iza sebe baciti, a sve muške po kući – ne gledajući ni rod, ni doba – osvojiti i zaluditi.

Tako i muški; i oni su živeli nekim „njihovim životom“. Nigde ih nije bilo. Ma da im je magaza bila gore, u glavnoj čaršiji, i u njoj se uveliko držala so i konoplja, ona je više služila za obračunavanje sa čivcijama i davanje pod zakup zemlje, nego za trgovinu. Pa i u toj mazazi nikad niko od njih nije bio, već uvek njihov glavni

momak. Još manje ih je bilo na čivlucima i vinogradima. Jedino što su odlazili u čivluk kod Donjeg Vranja. Ali tamo se išlo više šetnje radi. Taj čivluk bio je na puš-komet daleko i čovek se mogao, naročito leti i s jeseni, tako tiho i sveže odmarati u njemu. Bio je usamljen, iza polja, sa kulom u dubini zelenila, a okružen svuda zidovima i redovima visokih topola, koje su većito šuštale uspavljujući. Za taj čivluk, naročito za tu kulu, tolike su priče i bajke bile vezivane i govorene. I jedino na tom čivluku što bi se ko od njihovih muških mogao videti, a inače nigde, jer i njihov se sav život sastojao samo u raskošnomnošenju odela i neprekidnom trudu da se što duže živi. Zato ih uvek i bilo po okolnim banjama, gde su se oporavljali od neuredna života, da bi se posle mogli prilikom prve gozbe, slave,

večere, što više najesti i napiti. Kad bi počela da se približava slava njihove kuće, „Sveti Đurđic“, onda na dve nedelje unapred nastalo bi spremanje. Videlo bi se kako iz cele rodbine, a obično sirotnije tetke i strine, dolaze da tu i spavaju, da bi mogle jednakoraditi, pomažući da se što višenamesi, spremi i udesi. Po tri puta bi se neki kolači mesili, koji ne bi ispali kao što treba. O pranju, ribanju, nameštanju i kićenju soba po nekoliko bi se dana dogovaralo. Odelo, počev od najmanjeg deteta pa do najstarijeg, sve bi se iznova krojilo. Čak bi se prepravljalo odelo i slugama, naročito sluškinjama, kojih je uvek bilo po nekoliko i to većinom iz njihovih čivluka.

Njima bi se tada davale, ne stare haljine, već samo tek nekoliko puta nošene, koje su bile ili bojom ili krojem izišle iz nošnje. Sve se to unapred spremalo i znalo šta sve mora biti, samo da je na dan slave sve onako kao što treba, jer se znalo da kod njih mora biti najlepše, te da se gosti, kad dođu, moraju zaprepašćivati, i da se posle po čitave mesece priča i jednakorodržava: prvo, onaj

uzvik međ ženskim svetom: „ao, što kod hadži-Trifunovih beše na slavi!“ a drugo, među muškima po čaršiji, kako, kao uvek, posle slave produžilo se veselje i piće u onom čivluku

u Donjem Vranju. I tamo, zatvoreni, u društvu čuvenih Grka, Cincara i prvih begova, Turaka, koje zbog vere nisu mogli primati kod kuće, pravili čitav lom. Dovodili čočke iz Skoplja, metere, zurlaše iz Masurice, i Ciganke i to ne prave, ove iz varoši, iz ciganske male, nego tako zvane Đorgovke, naseljenje po okolnim velikim selima i hanovima na drumu, a čuvene sa svojih krtih, toplih tela i razbludnih očiju. I onda bi otuda, iz čivluka, gde su bili zatvoreni sa sviračima, koje nameste u drugu sobu, da ne bi mogli gledati šta oni rade, po nekoliko dana dopirao ovamo u varoš pucanj pušaka i videlo se bacanje raketli. Posle, u potaji, u poverenju, pričalo bi se kako jek njima jedne noći bila došla čuvena Saveta, koja nije bila obična, svakidašnja, za novac ženska. Ona je bila bogata, sa grdnim imanjem, što joj je muž ostavio. I za nju bi se onda pričalo kako je istina krišom, i ona tada kod njih bila i sa njima bančila i pilala. I zatim, kako se to celo veselje posle slave svršava-
lo strašnom kockom na kojoj su, po običaju, oni, njihni muški, kao domaćini, sveta i običaja radi, po čitave njive i vinograde gubili.

I u tome je bio jedini život tih njihovih muških, jer ceo ostali život, život na ulici, po komšiluku i čaršiji, trgovini, prodaji, ne samo da je bio daleko od njih, nego su se i oni sami sve više trudili dabude što dalje od njih. Jednako su se upinjali da sa tom svojom kućom, imanjima i čivlucima budu od cele varoši što izdvojeniji i udaljeniji. I baš u tom upinjanju da se od svih izdvoje, izgleda da su nalazili svu draž svoga života. A da bi u tome što više uspeli, gledali su da se u svima sitnicama od

ostalog sveta razlikuju. Tako, u jedima, koja kod njih nisu nikada smela, kao kod ostalih, biti jako zapržavana, masna, preljuta, već uvek blaga, slatka, i pržena samo na maslu; nikako svinjskom mašću, pošto je to teško za stomak; pa onda, u načinu govora, jer usledjednakog druženja sa Grcima, Cincarima i Turcima, svi su, pokraj stranog mekog izgovora, završavali rečenice sa naročitim dodacima, kao „džan’m“ ili „datim“. A po nošnji, oblačenju najviše su se poznavali. Niko od njih nije poeo duboke cipele ili čizme već uvek plitke,

lakovane. Čakšire, istina, i njihne su bile široke, čohane koje su im ostrag u borama teško padale, ali nogavice nikad nisu bile dugačke, još manje široke i ispunjene gajtanima, već uske, kratke, da bi im se što više videle bele čarape. Brojanice, koje su nosili, nisu bile kao ostale, čak ni kao hadžijske, sa krstom, već sitne, crne, skupocene, da bi se, ma koliko bile dugačke, ipak mogle sve u šaku da skupe. I u brijanju i šišanju kose izdvajali su se. Kaogod što su svi imali isti izraz lica večito uzak, suv, tako su isto svi bili i sa jednako kratkim, potkresivanim brkovima, koji im nikada nisu prelazili iza krajeva usta.

A opet, da ih ne bi svet sasvim zaboravio, redovno su se pojavljivali na saborima i svečanostima. Slali su bogate priloge za zidanje škola i crkava. I zato uvek, pri izboru patronata nad crkvom, nad kakvim opštim dobron, biran je i po jedan član iz njihove kuće, i to ne toliko zbog njihovog učešća i rada, koliko zbog tih poklona i priloga. A i bojali se da ih ne uvrede, jer se znalo da, kad slučajno, i u najmanjem kakvom opštem poslu, ne bi ko od njih bio izabran, da bi se ta nepažnja primila ovamo od njih ne sa ogorčenošću nego s uvređenom ravnodušnošću: „Pa zna se da se nema kome učiniti ni pomagati.“

I valjda zbog toga spolnjeg, neblagodarnog sveta, od koga su se oni toliko odvajali, bežali, ali kojega su se toliko isto i bojali, jer je, usled zavisti, taj svet uvek gotov da se podsmene, siti i zazloraduje, – znalo se: da oni, od uvek, što, god bi se desilo u njihnoj rodbini sve brižljivo kriju i taje. Najveće svađe prilikom deobe imanja, najgore strasti i navike, kao i bolesti, u tajnosti su se čuvale. Ništa se nije smelo dozнати, ništa видети. I znalo se kako bi tada svaki od njih, ne verujući samom себи, kad баš mora da izlazi u čaršiju, pre izlaska прво morao иći na ogledalo, да се ogledа и види да му се слуčajno по лицу и очима што не познаје. А међутим толико је имало да се чује, види и приčа! Нарочито у последње време, од када је почела деоба, од када је сваки брат, стрic Sofkin, хтео да има своју кућу и све у нjoj, као што је у главној njihовој.

Sama Sofka увек се са језом и страхом сећала тога што је, или још као и дете, од своје бабе, матере и осталих тетака и strina могла да начује, кад су one биле најсамо и мислиле да их нико неће чути, још мање се бојале да ће то Sofka, онако мала, разумети, а камо ли upamтiti; или, што је и сама, кад је одрасла, својим очима видела.

Већ за prambabu joj, за čuvenu Conu, не само по varoši, nego i po okolnim varošima znalo se i pričalo. Čuvena je bila sa svoje raskoši i „saltanatluka“. Pošto je ostala udovica, никако се није udavala. Pola varoši не-ženjeno ostalo, надајући се да ће се preudati ма за кога од njih, кад većostari i malo popusti lepotom. Ali она никога nije гledala, nego jednako водила i представљала kuću kao pravo muško. Када би излазила i odlazila na čivluke, да nadgleda imanja, išla би на konju. Sluge, с obe strane držeći рuke на sapima, pratile су је. Не само да је pušila, већ i oružjem rukovala. A i sam hod, stas, naročito oble joj i visoke obrve i ovalno i мало duguljasto lice izdvajalo je od осталих жена.

Ali zato nije ni umrla kao ostale ženske. Jednako, ne propuštajući nijedan praznik, odlazila je u crkvu, da tamо, u stolu njihove kuće, odmah ispod vladičinog stola, celu božju službu odstoji. Uto vreme došao neki nov učitelj, Nikolča, čuven sa svoga pevanja i nesravnjenog glasa. U njegase ona tu, u crkvi, slušajući njegovo pevanje, naponosletku i zagledala.

Ko zna kako se upoznali, kako i gde sastajali. Tek se počelo primećivati kako, čim bi on iz pevnice opazio da je ona u svome stolu, odmah bi onda njegovo pevanje toliko postajalo zanosno, toliko on u svoj glas počeо da unosi, ne, kao što dolikuje molitvi, svetoj reči pesme, pobožnog, visokog i suvog nego toliko nečega svetskoga, i strasnoga, da bi svi bivali potreseni i uzrujani.

Čak čulo bi se kako i sam vladika, kada bi mu posle pevanja prilazio ruci za blagoslov, blagosiljavajući ga, govorи: – Aferim, sinko! Aferim, Nikolčo! Ali mnogo, sinko, svetovno, mnogosilan i čudan glas!

Ali isto onako kako je umela da sačuva od sveta te svoje veze sa njim, tu ljubav, gotovo zadocnelu za nje-ne godine, ali ne i za njenu lepotu i svežinu, isto je tako znala, kada se to htelo da obelodani porođajem, sve da zataji. Kratko i mirno sa sobom je svršila. Jednoga dana našli jeu kupatili mrtvu, sa presečenim žilama.

Pa čuveni deda Sofkin, Kavarola. Mesto da on, kao stariji, jednako sedi kod kuće, pošto je mlađibrat bio večito bolešljiv, i ma da se bio oženio prvom lepticom iz Skoplja, iz neke upola grčke familije, ipak on, jedva izdržavši nekoliko meseca bračnoga života, produži tobož svoja putovanja po varošima, a u stvari svoj stari raspusnički život sa čočecima, Cigankama i drugim javnim svetom. Žena njegova morala je sama kod kuće da sedi I tog svog devera da dvori, neguje, čuva i jednako da je s njime. Na saborima, slavama sa njime morala da